

Morele Mazzel en Verantwoordelijkheid

Gemaakt door:

Frank de Visser (3690393)

Faculteit:

Geesteswetenschappen

Departement:

Wijsbegeerte

Inleverdatum:

24 juni 2013

Begeleider:

Katrien Schaubroeck

Tweede beoordelaar:

Jan Vorstenbosch

Morele mazzel en verantwoordelijkheid

Inleiding

Het probleem van morele mazzel (moral luck) is iets dat sinds het geïntroduceerd was door Bernard Williams veel filosofen heeft bezig gehouden.¹ Hierbij wordt morele mazzel doorgaands opgevat als: een situatie waarin een persoon correct voor iets moreel beoordeeld wordt, ondanks dat een belangrijk aspect van waar hij/zij voor verantwoordelijk wordt gehouden, afhankelijk is van factoren buiten haar/zijn macht.²

Wat voor veel mensen morele mazzel een probleem maakt, is dat morele mazzel conflicteert met, wat men noemt, het ‘control principle’ (CP):

(CP) We mogen enkel moreel verantwoordelijk worden gehouden, wanneer het gene waarvoor men ons verantwoordelijk houdt, bepaald wordt door factoren waarover wij controle hebben.

Dit zal door de meeste mensen intuïtief aangenomen worden als een correct principe. Tegelijkertijd zijn er echter vaak situaties waarbij men verantwoordelijk wordt gehouden voor iets dat voor een belangrijk deel buiten zijn/haar macht ligt. Zo kan het voorkomen dat een middelmatige hardloper een wedstrijd wint, omdat een groot deel van zijn concurrentie aan een andere wedstrijd meedoet. Of dat een vrouw wanneer ze voor het eerst sinds tijden weer met de trein reist en besluit geen kaartje te kopen, meteen gecontroleerd wordt, terwijl iemand anders wekelijks zonder te betalen met de trein reist zonder ooit gecontroleerd te worden.

In het geval van de hardloper zullen de meeste mensen hem de overwinning gunnen, ook al is hij misschien niet de allerbeste hardloper die had kunnen winnen. Hij heeft eerlijk zijn tegenstanders verslagen en wanneer dat onvoldoende reden zou zijn om iemand te behandelen als de winnaar van de wedstrijd, lijkt het onmogelijk om ooit nog iemand als een eerlijke winnaar te beschouwen. Geluk of pech kan namelijk altijd een rol spelen. Zo kan in de andere wedstrijd, waaraan wel de beste hardloper van dit moment deelneemt, deze betere hardloper ten prooi vallen aan een ziekte en hierdoor de wedstrijd verliezen. Hoewel hijzelf hier niets aan kan doen zal men het niet onrechtvaardig achten dat nog steeds degene die het eerste over de finishlijn komt de prijs voor de eerste plaats ontvangt. Ook vinden we het niet vreemd dat

---

¹ Bernard Williams, “Moral luck,” in *Moral luck* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 20-39.

² Dana K. Nelkin, “Moral luck,” in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Zomer 2013 editie), ed. Edward N. Zalta, <http://plato.stanford.edu/entries/moral-luck/> (geraadpleegd 9 mei 2013).

de vrouw die een keer zonder kaartje met de trein reist een boete krijgt, wanneer ze betrappt wordt.

Er lijken dus situaties te zijn waarbij het control principle niet nageleefd wordt. De vraag die dan vervolgens rijst is waar de fout ligt. Maken wij een fout, wanneer de vrouw uit het voorbeeld even verantwoordelijk gehouden wordt als iemand die een keer betrappt wordt die regelmatig zonder kaartje reist? Of ligt het probleem juist bij het control principle en moet deze herzien worden?

In deze scriptie kies ik ervoor zowel wat we verstaan onder morele mazzel als het control principle te herzien. Ik zal geen van beide geheel verwerpen, maar ik zal aantonen dat het control principle minder strikt moet worden opgevat en daarom, wat we verstaan onder morele mazzel aangepast moet worden. Hierom zal ik in het begin van deze scriptie ingaan op wat morele mazzel eigenlijk is en uitweiden over wat het is om verantwoordelijk te zijn en hoe men verantwoordelijk gehouden moet worden. Hierbij zal een onderscheid gemaakt worden tussen vrijwillige- en onvrijwillige morele mazzel, waarbij men bij de eerste wel verantwoordelijk is en bij de tweede niet. Wanneer men in de positie verkeert waarin men redelijkerwijs had moeten weten dat zijn/haar handeling mogelijk tot iets zou lijden, heeft men voor (de mogelijkheid van) die uitkomst gekozen en is men dus verantwoordelijk en is er dus sprake van vrijwillige morele mazzel. In situaties waarbij men moreel veroordeeld wordt voor iets waarbij men op geen enkele manier gekozen heeft voor de uitkomst of onmogelijk de uitkomst had kunnen voorzien, is er sprake van onvrijwillige morele mazzel.

Dat het belangrijk is het probleem van morele mazzel op te lossen is iets dat we ook constant in het dagelijks leven tegenkomen, vooral wanneer het gaat om misdaad en straf. Zo is de straf voor een geslaagde moord hoger dan voor enkel een poging tot moord en is de straf voor iemand meestal lager, wanneer men denkt dat hij/zij bepaalde psychologische problemen heeft en daarom minder verantwoordelijk gehouden moet worden. Voor deze praktijken bestaan er al juridische rechtvaardigingen, maar wat ik hier wil aantonen is dat hiervoor ook morele rechtvaardigingen zijn.

Morele mazzel

Laat ten eerste duidelijk zijn dat wanneer ik spreek over morele mazzel, ik het heb over zowel situaties waarin men geluk als pech heeft. Met de “mazzel” van morele mazzel wordt hier dus niet bedoeld op enkel gunstige uitkomsten, maar op gebeurtenissen/uitkomsten die voor een

belangrijk deel buiten de beheersing van de actor vallen. Over het morele aspect zo dadelijk meer. We kijken nu eerst naar de huidige context waarin morele mazzel zich bevindt.

Nagel schreef een bekend essay betreffende morele mazzel, als reactie op het eerder genoemde essay van Williams. Hierin onderscheidt hij vier soorten morele mazzel die door vele nog steeds worden gehandhaafd of in ieder geval behandeld als belangrijk voor het begrijpen van morele mazzel³:

- De eerste soort is ‘uitkomsten mazzel’ (resultant luck). Hierbij gaat het om mazzel betreffende de uitkomsten van bepaalde gebeurtenissen of handelingen. Hiervan is bijvoorbeeld sprake, wanneer iemand een kogel afvuurt op zijn doelwit, maar mist dankzij een plotselinge windvlaag. Door omstandigheden buiten zijn macht, is hij nu niet schuldig aan moord.
- De tweede soort is ‘situationele mazzel’ (circumstantial luck). Hierbij wordt door mazzel bepaald in welke situatie men zich bevindt. Stel bijvoorbeeld dat iemand ten tijde van de opkomst van het nazisme in Duitsland voor zijn werk naar Duitsland wordt gestuurd en vervolgens tijdens de 2^e wereldoorlog medeplichtig wordt aan oorlogsmisdaden, terwijl wanneer hij ergens anders naartoe was gestuurd hij een vredig leven had geleid. Dat deze persoon een oorlogsmisdadiger is geworden is dan mede dankzij situationele mazzel.
- De derde soort mazzel is ‘constitutionele mazzel’ (constitutive luck). Deze soort mazzel heeft te maken met wat ons maakt zoals we zijn. Dit betreft dingen die ons karakter bepalen zonder dat we hier zelf invloed op kunnen uitoefenen. Denk hierbij aan een bepaalde opvoeding of genetische aanleg. Als iemand geboren is met een geestelijke beperking, zullen we hem/haar op een andere manier verantwoordelijk houden dan iemand zonder een dergelijke beperking en mensen met een slechte opvoeding lijken over het algemeen een slechter toekomstperspectief te hebben, dan mensen met een betere opvoeding.
- De laatste soort mazzel is ‘causale mazzel’ (causal luck). Hierbij gaat het om mazzel betreffende hoe men beïnvloedt wordt door causale gebeurtenissen. Het gaat hier eigenlijk om de vraag over het bestaan van vrije wil. Als men gedetermineerd is, in zoverre hij/zij enkel iets doet dankzij voorafgaande gebeurtenissen waarover hij/zij geen controle heeft, dan is er sprake van causale mazzel.

---

³ Thomas Nagel, “Moral Luck,” in *Mortal questions*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 24-38.

Ik ben niet de eerste om hierbij te voegen dat het concept van causale mazzel overbodig lijkt te zijn, aangezien er geen situaties van causale mazzel zijn die niet beschreven kunnen worden aan de hand van (combinaties van) de andere soorten mazzel. Tegelijkertijd lijken alle andere soorten mazzel juist tot causale mazzel te vervallen, wanneer men een geheel deterministisch wereldbeeld aanhangt. In die situatie zou echter alles buiten onze beheersing vallen en zou er dus altijd sprake zijn van (causale) mazzel. Ik zal in deze scriptie echter argumenteren vanuit het scenario dat we niet gedetermineerd zijn en een vrije wil hebben. Het zal later ook duidelijk worden dat de wel of niet gedetermineerdheid van ons gedrag, eigenlijk geen rol speelt wanneer het gaat om verantwoordelijkheid. De andere drie soorten mazzel zullen wel behandeld worden als bestaande problemen, betreffende de vraag wanneer we iemand wel of niet verantwoordelijk moeten houden.

Nu zijn er in de discussie omtrent morele mazzel in het algemeen drie verschillende benaderingen: 1) het ontkennen van het bestaan van morele mazzel, 2) het accepteren van het bestaan van morele mazzel en tegelijkertijd ontkennen van het control principle en 3) het beweren dat het inconsistent is om het bestaan van sommige vormen van morele mazzel te accepteren of ontkennen.⁴

De positie die ik verdedig in deze scriptie komt het meest overeen met de tweede benadering, ook al wil ik niet het control principle geheel ontkennen, maar eerder minder strikt interpreteren. Het is de eerste benadering waartegen ik me voornamelijk zal verzetten, aangezien deze een sterkere tegen-positie inneemt in relatie tot mijn positie dan de derde benadering.

Vrijwillige morele mazzel

Zoals gezegd verdedig ik een andere versie van morele mazzel dan degene die men over het algemeen gebruikt. Het belangrijkste verschil is dat ik een onderscheid maak tussen vrijwillige morele mazzel en onvrijwillige morele mazzel.

Vrijwillige morele mazzel doet zich voor in situaties waarbij men keuzes maakt waarbij de uitkomst voor een belangrijk deel buiten de macht ligt van degene die deze keuzes maakt. Het is hierbij belangrijk dat de handelende persoon in de positie verkeert waarbij hij/zij weet (of had moeten weten) dat de uitkomst een mogelijkheid was. Wanneer dit het geval is, kiest deze

---

⁴ Dana K. Nelkin, "Moral luck," 4.

persoon voor de mogelijke uitkomst en is hij/zij daarom verantwoordelijk en is er sprake van vrijwillige morele mazzel. Om te verduidelijken waarom dit het geval is zal ik nu een veel gebruikt voorbeeld hanteren.

In het voorbeeld dat ik nu op ga zetten zijn er twee autobestuurders, aangeduid als bestuurder A en bestuurder B. Beide bestuurders rijden op een avond naar de kroeg en drinken beiden evenveel en worden beiden even dronken. Beiden besluiten vervolgens om, om 3 uur 's nachts weer in hun auto te stappen en richting huis te rijden, hoewel ze weten dat ze beschonken zijn. Bestuurder A slingert wat over de weg, maar gelukkig is er niemand in de buurt en komt hij uiteindelijk veilig bij zijn huis aan. Wanneer echter bestuurder B naar huis rijdt, op dezelfde manier over de weg slingerend als bestuurder A, steekt er net een vrouw over die ook op weg naar huis was. Bestuurder B kan haar in zijn toestand niet meer ontwijken en de botsing wordt haar fataal. Naast juridische vervolging, zal bestuurder B zich nog jaren later over dit incident schuldig voelen en geplaagd worden door nachtmerries, ook wordt hij door velen voor lange tijd met de nek aangekeken.

Op de aanrijding na, was de situatie voor bestuurder A precies hetzelfde als voor bestuurder B. Als bij bestuurder A iemand die nacht voor hem was overgestoken, terwijl hij over de weg slingerde, dan had hij iemand aangereden. Evenzo als Bestuurder B vijf minuten eerder of later was vertrokken, had hij niemand aangereden. Maar omdat buiten zijn beheersing om, iemand net op dat moment en op die plek overstak, ervaart hij nu morele schuld van zowel zichzelf als de mensen om hem heen. Hij is dus het slachtoffer geworden van morele mazzel. Wanneer we ons zouden houden aan het control principle zouden we hem als niet verantwoordelijk moeten beschouwen, aangezien de situatie voor een belangrijk deel buiten zijn controle lag. Het is echter door dit soort situaties, waarom ik denk dat het control principle iets vrijer geïnterpreteerd moet worden. Hiermee doel ik voornamelijk op wat het betekent om beheersing te hebben over de uitkomsten van je handelingen. Om dit te verduidelijken zal ik kort een ander voorbeeld hierbij betrekken. Dit om duidelijk te maken dat hoewel bestuurder A en bestuurder B hetzelfde handelde, bestuurder B toch voor meer verantwoordelijk is en gehouden moet worden, dan bestuurder A.

Stel, een man gaat naar het casino. Hij is vijfendertig jaar oud en zowel lichamelijk als geestelijk gezond. Hij doet mee aan verschillende op kans berustende spelletjes en verliest uiteindelijk al zijn inzet. Is dit onrechtvaardig? Bij elk spelletje dat hij speelde verloor of won

hij door niets anders dan geluk of pech, de uitkomst lag buiten zijn beheersing. Hij was ervan op de hoogte dat dit het geval was en deed toch vrijwillig mee aan de spelletjes.

Iedereen zal accepteren dat wanneer men een kansspel speelt, men verantwoordelijk is voor de uitkomst van dat spel, of diegene nou wint of verliest. Als iemand een dergelijk spel speelt en zijn inzet weigert af te staan, zouden we hem/haar een slechte verliezer vinden en we vinden het terecht dat diezelfde persoon geld ontvangt wanneer hij/zij wint. Als iemand een gok waagt kiest die persoon voor de mogelijke uitkomsten die bij die gok horen. Je kiest er niet enkel voor om te winnen, want dan zou het geen gok zijn. Je bent je ervan bewust dat je ook kunt verliezen en je accepteert die mogelijkheid al van tevoren. De mogelijkheid om zowel te winnen of verliezen, maakt dus al deel uit van de keuze.

Dit is dus ook het geval bij de twee bestuurders. Vaak maken mensen de fout, te denken dat in dit soort situaties de verschillen in uitkomst er niet moreel toe doen. Dat waar het enkel om moet gaan de intenties/keuzes zijn en dat deze los gezien moeten worden van wat er uiteindelijk daadwerkelijk gebeurt. Echter, zoals getoond werkt dit niet zo wanneer men gokt of een risico neemt. Beide bestuurders verkeerden in een situatie waarbij ze bewust waren van het risico dat ze namen door dronken te rijden. Zelfs als ze dit niet wisten, verkeerden ze in de situatie dat ze het hadden moeten weten. Ze kozen er dus voor situatie X te creëren. Waarbij X een variabele is die kan staan voor zowel, zonder problemen thuis arriveren of een ongeluk veroorzaken dankzij dronken rijden. Wat X uiteindelijk zou worden, werd inderdaad pas later bepaald, maar de keuze was al gemaakt.

Een tegenwerping die men misschien direct zou willen opwerpen, is dat de vergelijking van de situatie van de twee bestuurders, met het gokken in een casino niet terecht is. Wat men in een casino doet zijn namelijk spelletjes, met regels die van tevoren voor iedereen bekend zijn. Je zou een casinobezoeker kunnen vragen officieel te accepteren dat er een kans bestaat op verlies, voordat hij/zij het casino ingelaten wordt en dan zouden de meeste bezoekers hiermee akkoord gaan. Terwijl wanneer we dit zouden doen bij een dronken bestuurder, hij waarschijnlijk niet zou zeggen dat hij het acceptabel vindt dat er een kans is dat hij iemand zal doodrijden dankzij zijn beschonken toestand.

Hoewel deze situaties inderdaad op deze manier verschillen, is dit verschil niet belangrijk genoeg. Je zou kunnen zeggen dat men zich in het casino meer bewust is van de kans op verlies, maar zoals gezegd verkeerden de bestuurders in een situatie waar ze bewust zouden moeten zijn van de kans op een slechte afloop.

Het is geen geheim dat de kans dat je een ongeluk veroorzaakt groter is wanneer je dronken bent en dat er gevolgen zijn voor degene die dergelijke ongelukken veroorzaken. Als rationeel volwassen persoon kan men van je verwachten, van dergelijke dingen op de hoogte te zijn. Wanneer je de keuze maakt om dronken in je auto te stappen behoort je, je bewust te zijn van de risico's. Ook ken je de 'regels' die bij dergelijke gebeurtenissen horen. Het dood rijden van een onschuldige iemand is iets dat moreel onacceptabel is en behoort gepaard te gaan met spijt, schaamte, boetedoening, enzovoort. Zowel bij de bestuurders als bij de man in het casino, was de uitkomst een kenbaar risico en daarom deel van de keuze toen zij de keuze maakten.

De mogelijke uitkomst ligt dus al vervat in de keuze en bij het maken van de keuze accepteer je ook de bijhorende uitkomst. Dat de bestuurder niet bereid zou zijn bepaalde risico's van zijn handelingen te accepteren, zou een poging zijn om zijn verantwoordelijkheid te ontlopen. Wat hij wel of niet acceptabel vindt is niet van belang, als hij alsnog de keuze maakt.

Aangezien het in deze situatie dus gaat om de keuze voor mogelijkheid X en men de beheersing heeft over het maken van de keuze, heeft men controle in zoverre het er toe doet. Dit is dan ook waar ik op doelde, toen ik sprak over het control principle vrijer interpreteren. In situaties van vrijwillige morele mazzel is er geen complete controle over de uitkomsten van gebeurtenissen, maar wel genoeg om de actor die de, voor de situatie noodzakelijke, keuze maakte verantwoordelijk te houden. Het control principle moet dus eigenlijk als volgt geformuleerd worden:

(CP²) We mogen enkel moreel verantwoordelijk gehouden worden, wanneer het gene waarvoor men ons verantwoordelijk houdt bepaald wordt door factoren waarvoor wij gekozen hebben.

Onvrijwillige morele mazzel

We zullen verder ingaan op dit voorbeeld en het belang van het maken van keuzes, wanneer we kijken naar wat het is om verantwoordelijk te zijn. Laten we echter eerst kijken naar de andere soort morele mazzel, namelijk onvrijwillige morele mazzel.

Onvrijwillige morele mazzel verschilt van vrijwillige morele mazzel, in zoverre dat bij onvrijwillige morele mazzel er niet gekozen wordt voor de uitkomst van een handeling/gebeurtenis. Wanneer men ten prooi valt aan onvrijwillige morele mazzel, speelt

men een bepaalde rol in een gebeurtenis, zonder dat men hiervoor kiest of er controle over heeft, maar hiervoor wel moreel verantwoordelijk gehouden wordt.

Onvrijwillige morele mazzel kan zowel veroorzaakt worden door complete machteloosheid over een bepaalde situatie, of de onmogelijkheid om over bepaalde kwesties geïnformeerd te zijn. Dit zou bijvoorbeeld het geval zijn wanneer een kwaadaardige wetenschapper erin slaagt een machine te maken, waarmee hij totale controle krijgt over jouw lichaam. Hij stuurt jou er vervolgens opuit om allerlei misdaden te plegen, waarna jij hierdoor in de gevangenis belandt. Jij bent voor die misdaden niet verantwoordelijk. Jij hebt hier namelijk niet voor gekozen en je had ook niet de macht om dit te stoppen.⁵

Of stel dat je aan je vriendin vraagt om bij een standbeeld te gaan staan, omdat je van haar een foto wilt nemen. Net op dat moment valt het standbeeld om door een plotselinge windvlaag, waardoor zij verpletterd wordt. Vervolgens houdt haar familie jou hiervoor verantwoordelijk, ook al ben je dat niet. Hoewel je er namelijk wel voor koos je vriendin op die plek te hebben staan, kon je niet weten dat het standbeeld zou omvallen. Zelfs al zou je blij zijn dat de situatie zo afliep, aangezien je graag van je vriendin af wilde, maakt jou dit nog niet verantwoordelijk voor deze toevalligheid.

Het is dus in zulke situaties, dat wanneer men verantwoordelijk gehouden wordt voor wat er gebeurt, dat er sprake is van onvrijwillige morele mazzel. Zoals de twee voorbeelden echter al laten zien, komt dit soort mazzel slechts weinig in het echte leven voor.

Veel mensen zouden denken dat geboren worden in een probleemgezin of als pedofiel, voorbeelden zouden zijn van onvrijwillige morele mazzel. In deze gevallen heeft de persoon in kwestie namelijk geen keuze en zullen deze situaties vaak de oorzaak zijn van moreel onaanvaardbaar gedrag.

We houden iemand echter niet verantwoordelijk voor hoe hij/zij geboren wordt. We houden iemand niet al verantwoordelijk voor daden als aanranding of diefstal, voordat deze daden ook daadwerkelijk gepleegd zijn. We houden een pedofiel niet verantwoordelijk voor zijn/haar pedofilie, totdat hij/zij laat blijken een pedofiel te zijn. Er zullen uiteraard wel mensen zijn die iemand die lijdt aan pedofilie verantwoordelijk zullen houden (hem ontwijken, uitschelden, enzovoort), zelfs als hij/zij nog niets verkeerd gedaan heeft. In dergelijke gevallen houden we die persoon echter verantwoordelijk dankzij de redenen die de persoon

---

⁵ Angela M. Smith, "On Being and Holding Responsible," in *The Journal of Ethics* 4 (2007), 465-484, 474.

ons heeft gegeven om te geloven dat hij/zij pedofiel is. We houden dan iemand verantwoordelijk aan de hand van wat zijn/haar handelingen over hem/haar vertellen.⁶ Er is enkel sprake van onvrijwillige morele mazzel wanneer men verantwoordelijk gehouden wordt. Als iemand geboren wordt als pedofiel, maar niemand komt hier ooit achter, zal hij/zij ook niet verantwoordelijk gehouden worden. Dit betekent natuurlijk niet dat hij/zij ook niet verantwoordelijk is wanneer hij/zij misdaden pleegt.

Het belangrijkste verschil tussen onvrijwillige morele mazzel en vrijwillige morele mazzel is dat men bij onvrijwillige morele mazzel niet verantwoordelijk is. Men wordt enkel onterecht verantwoordelijk gehouden. Op deze manier verschilt onvrijwillige morele mazzel daarom ook van de standaard interpretatie van morele mazzel, aangezien bij die interpretatie men *correct* verantwoordelijk gehouden kan worden voor gebeurtenissen buiten zijn/haar macht.

Verantwoordelijk zijn

Verantwoordelijk zijn is een modus van 'zijn'. Dat je verantwoordelijk bent voor iets, is simpelweg iets dat deel uitmaakt van de wereld. Het is een relatie tussen jou als vrije rationele actor en de invloed die jij hebt op de wereld. Bij alle andere invloed die je hebt op de wereld (waarvoor niet gekozen is als vrije rationele actor) ben je enkel de oorzaak en speelt verantwoordelijkheid geen rol. Zo ben je er bijvoorbeeld niet verantwoordelijk voor dat je lichaam ruimte inneemt of dat je huidcellen uiteindelijk afsterven.

Wat iemand dus verantwoordelijk maakt voor de invloed die men heeft op de wereld, is dat men er voor gekozen heeft die invloed uit te oefenen. Dit geldt voor zowel het beginnen van een oorlog, als voor de drieëntwintigste stap die je zet op weg naar de supermarkt.

Zo'n complete verantwoordelijkheid zal door velen als problematisch worden gezien. Worden onze keuzes dan niet beïnvloed door ons karakter en wordt deze weer niet door vele andere dingen bepaald (constitutionele mazzel) waar wij zelf geen controle over hebben? Wanneer we zo gaan denken lijkt er van zowel verantwoordelijkheid evenals vrije wil inderdaad weinig over te blijven.

Er is echter geen reden voor wanhoop, zoals Jean-Paul Sartre namelijk zegt in *Existentialism is a humanism*: "existence comes before essence".⁷

---

⁶ Brain Rosebury, "Moral Responsibility and Moral Luck," *The Philosophical Review* 4 (1995), 499-524, 509.

⁷ Jean-Paul Sartre, "Existentialism is a Humanism," *The continental ethics reader*, ed. Matthew Calarco en Peter Atterton (New York/London: Routledge, 2003), 89-94, 90.

Sartre verdedigt een positie waarbij jouw keuzes niet bepaald worden door je karakter, maar dat juist je karakter gevormd wordt door middel van jouw keuzes. Spreken van een karakter losstaand van enige handelingen is namelijk compleet betekenisloos.⁸ Je bent dapper, wanneer je dapper handelt, onbeschoft wanneer je, je onbeleefd gedraagt en grappig wanneer je andere mensen aan het lachen kan maken. Tegenwoordig zullen veel mensen dit alsnog een problematische gedachte vinden, aangezien neurowetenschappers ons vertellen dat vele karaktereigenschappen aangeboren zijn. Eerder in deze scriptie gaf ik zelfs een voorbeeld van een persoon die geboren werd als pedofiel, dit lijkt toch aan te tonen dat onze genetische opmaak een belangrijke invloed uit kan oefenen op ons karakter en dat dus niet enkel onze handelingen deze bepalen. Hoewel het inderdaad zo is dat onze genetische opmaak hier niet geheel genegeerd moet worden, vervult het enkel de rol van hulpmiddel of obstakel bij het maken van onze keuzes. Dat iemand geboren wordt als pedofiel, zegt niets over het karakter van deze persoon. Zijn/haar karakter wordt bepaald door hoe hij/zij ermee omgaat dat dit het geval is. Dit is het geval bij alle karaktereigenschappen. Je kunt enkel dapper zijn, wanneer er zich een situatie voordoet welke dapper getrotseerd kan worden en je kunt enkel onbeleefd zijn als je de mogelijkheid hebt om met andere mensen te communiceren. We maken niet enkel keuzes, we maken deze in de wereld waarin we leven en met het lichaam waarmee we geboren zijn. Wat dat betreft speelt mazzel dus een rol.

Aangezien we verantwoordelijk zijn voor onze handelingen en het onze handelingen zijn die ons karakter bepalen, zijn we dus ook verantwoordelijk voor ons karakter. De manier waarop we voor deze verantwoordelijk zijn, verschilt echter wel in bepaalde mate. Wanneer we verantwoordelijk zijn voor een handeling, gaat het enkel om de handeling op zich en welke relatie deze heeft tot de actor. Soms is men verantwoordelijk voor de invloed die men heeft op de wereld en soms niet. Bij verantwoordelijkheid voor het karakter gaat het echter om alle voorgaande handelingen van de persoon die invloed hadden op het vormen van zijn/haar karakter. Wanneer je voor een belangrijk deel van jouw handelingen slachtoffer was van onvrijwillige morele mazzel en dus niet verantwoordelijk was voor die handelingen, dan ben je ook niet verantwoordelijk voor je karakter. Als je bijvoorbeeld van het begin af aan geprogrammeerd zou zijn door een kwaadaardige wetenschapper, dan ben je voor je handelingen noch karakter verantwoordelijk. Je bent enkel verantwoordelijk voor je karakter in zoverre je zelf verantwoordelijk bent voor de handelingen die je karakter gevormd hebben.

---

⁸ Jean-Paul Sartre, "Existentialism is a Humanism," 89-94, 94.

Hoewel je bij verantwoordelijk zijn ook verantwoordelijk bent voor uitkomsten die men had (moeten) voorzien, bestaan er hier uitzonderingen voor. Verantwoordelijk zijn eindigt namelijk altijd wanneer de causale keten die men veroorzaakt heeft aankomt bij een ander en alleen maar verder kan gaan dankzij de keuze die de ander maakt. Zelfs al werd de keuze verwacht door de gene die het eerst handelde. Als bijvoorbeeld de politie een lokfiets plaatst en hij wordt zoals verwacht gestolen, ligt de verantwoordelijkheid van het stelen enkel bij de dief. Het is namelijk de dief die de uiteindelijke doorslaggevende keuze maakt voor het stelen van de fiets. Zolang wij het zijn die de uiteindelijke keuze maken, kunnen we niet naar iemand anders wijzen en zeggen dat het zijn/haar schuld is. Dit geldt ook voor tragische gevallen, waarbij men een slechte jeugd heeft gehad. Het klopt inderdaad dat de ouders verantwoordelijk gehouden moeten worden voor wat zij een kind aandoen en een kind die in slechte omstandigheden opgroeit is een onrechtvaardige situatie. Het blijft echter het geval dat men zelf verantwoordelijk is wanneer men keuzes maakt. Ook kunnen we niet andere mensen voor ons laten kiezen. Wanneer je advies vraagt, kies je al voor welk soort advies je krijgt, wanneer je bepaalt aan wie je advies vraagt.⁹ Op eenzelfde manier kiezen we er voor wel of niet bevelen van andere uit te voeren. De enige manier om nooit verantwoordelijk te zijn, zou zijn door nooit te kiezen. Dit is echter onmogelijk, aangezien besluiten om niet te kiezen ook een keuze is.

Hiermee komen we uiteindelijk aan bij het morele aspect van verantwoordelijk zijn. Zo zegt Sartre: “when we say man is responsible for himself, we do not mean that he is responsible only for his own individuality, but that he is responsible for all men.”¹⁰ Wanneer men namelijk een keuze maakt, kiest men uit verschillende mogelijkheden. Hierbij beoordeelt men de mogelijkheden en kiest uiteindelijk degene die hij/zij het beste acht. En omdat ons karakter bepaald wordt door onze handelingen kiezen we dus ook voor wat we het beste karakter vinden. Wanneer we een keuze maken zeggen we dus eigenlijk: “dit is een goede keuze die andere mensen ook zouden moeten nemen.” Men zou zichzelf dus tegenspreken, wanneer hij/zij bepaalde keuzes of karaktertrekken van zichzelf acceptabel zou vinden, terwijl hij/zij dezelfde keuzes bij iemand anders zou veroordelen.

---

⁹ Jean-Paul Sartre, “Existentialism is a Humanism,” 89-94, 94.

¹⁰ Jean-Paul Sartre, “Existentialism is a Humanism,” 89-94, 91.

Kennis en verantwoordelijk zijn

Nu moeten we verder ingaan op wat het betekent om in een positie te verkeren, waarbij je iets zou moeten weten. Zoals namelijk eerder werd gezegd, verkeerden de twee bestuurders uit het voorbeeld met de aanrijding beide in een positie waarbij ze op de hoogte hadden moeten zijn van het risico dat gepaard gaat met dronken rijden. In andere woorden: in het geval van de twee bestuurders is onwetendheid geen excuus dat hen bevrijdt van het verantwoordelijk zijn voor hun handelingen.¹¹

In hun geval was de belangrijke kennis over de gevaren van dronken rijden namelijk gemakkelijk verkrijgbaar. Er zullen tegenwoordig maar weinig of geen landen zijn, waar men zowel alcoholische dranken drinkt en auto's heeft, waar de kennis dat dronken rijden gevaren met zich meebrengt niet door de meerderheid gedeeld wordt. Zou er echter wel zo'n plaats bestaan, waar het vrijwel onmogelijk is om aan dergelijk informatie te komen en bestuurder B zou daar wonen en hij bezit deze kennis dus niet. Dan zou bestuurder B in ieder geval op een andere manier verantwoordelijk zijn, dan wanneer hij in een plaats woonde waar dit niet het geval was. Hij is dan namelijk niet verantwoordelijk voor de keuze van het risico nemen dat hoort bij rijden onder invloed. Hij is echter nog wel verantwoordelijk in zoverre hij op de hoogte is van de standaard risico's die gepaard gaan met rijden in een auto. Als het voor hem kenbaar was dat hij misschien iemand zou aanrijden, dan koos hij voor die mogelijkheid. Het belang van dergelijke verschillen in verantwoordelijk zijn zullen zo dadelijk besproken worden, wanneer het onderwerp van verantwoordelijk houden behandeld wordt.

Maar wanneer verkeert men dan in een situatie waarbij men iets had moeten weten? We kunnen geen alwetendheid verwachten van een persoon. Er is een maximum aan hoeveel kennis we kunnen onthouden en leren in een mensenleven. Daarnaast zijn er ook nog allerlei andere dingen die we moeten of willen doen.

Hoeveel kennis iemand kan hebben verschilt echter per persoon en daarom verschilt het ook per persoon hoeveel hij/zij zou moeten weten. Voor iemand die hoogbegaafd of alwetend is, zullen er meer mogelijke uitkomsten kenbaar zijn. Dit betekent dus ook dat er meer kans is dat een intelligenter persoon verantwoordelijk zal zijn voor een mogelijke uitkomst. Op eenzelfde manier is een alwetend wezen dus altijd verantwoordelijk voor de uitkomsten van zijn/haar handelingen.

---

¹¹ Brain Rosebury, "Moral Responsibility and Moral Luck," 499-524, 504.

Hier speelt mazzel dus ook een rol. De hoeveelheid informatie die iemand heeft of kan hebben, wordt mede bepaald door zijn/haar genetische opmaak en de omgeving waarin men opgroeit/leeft. Het is dus onmogelijk om een standaard te stellen voor in hoeverre men bewust moet zijn van de mogelijke uitkomsten van zijn/haar handelingen. Wat we wel kunnen zeggen, is dat we vrij duidelijk kunnen bepalen wat een gemiddeld intelligent mens zou moeten weten die in een gelijksoortige situatie leeft als wijzelf (common sense). Tegelijkertijd verwachte we gespecialiseerde kennis van degene die zich presenteren als specialisten, zoals dokters of loodgieters. Zij behoren een bepaalde bovengemiddelde kennis te hebben van hun vakgebied. Ook verkeert men vaak zelf in de beste positie om te beoordelen wat hij/zij had kunnen weten. Het lijkt echter een vrij onmogelijke opgave om geheel precies te bepalen wat iemand zou moeten weten. Waarschijnlijk zou alleen een alwetend wezen dat kunnen bepalen. Toch wil ik hiervoor een leidraad geven: men is verantwoordelijk voor een uitkomst die men niet voorzien heeft, enkel in het geval dat er geen overtuigende redenen zijn voor de betreffende persoon om deze uitkomst niet te kunnen voorzien. Hierbij benadruk ik het negatieve “niet kunnen voorzien,” omdat het voornamelijk om kennis gaat die men in zijn/haar positie zou kennen, behalve in geval van uitzondering. Waar namelijk geen sprake van moet zijn, is dat men om verantwoordelijkheid te ontduiken poogt onwetend te blijven van bepaalde zaken. Dit werkt zelfs averechts. Wanneer je handelt in onwetendheid zijn de uitkomsten van je handelingen geheel onvoorspelbaar. Dit betekent dus dat elke uitkomst mogelijk is en kies je dus ook voor elke uitkomst wanneer je handelt en ben je dus ook altijd verantwoordelijk. Hetzelfde geldt wanneer je jezelf minder rationeel maakt door middel van bijvoorbeeld drank of drugs. Net zoals dat iemand verantwoordelijk is voor de slachtoffers, wanneer hij/zij een gevaarlijk beest loslaat.

Het is belangrijk om te onthouden dat ik hier, betreffende verantwoordelijk zijn, nog niets heb gezegd over wanneer men in een positie verkeert waarbij men gestraft of beloont behoort te worden aangaande zijn/haar handelingen. Verantwoordelijk zijn gaat enkel over de relatie tussen onszelf en de invloed op de wereld waarvoor wij kiezen. Het enige morele aspect waarvan hier sprake is, is dat we door middel van onze keuzes aangeven wat volgens ons goed is. Dit speelt een rol in hoeverre men consistent is in zijn persoonlijke keuzes en het verantwoordelijk houden van anderen. Het is dit “verantwoordelijk houden” waar straffen en belonen een rol speelt.

Verantwoordelijk houden

Terwijl verantwoordelijk zijn een modus van zijn is, is verantwoordelijk houden een activiteit. Het is een activiteit waarbij je goed- of afkeuring ervaart, betreffende een handeling of het karakter van een persoon, waarvoor je deze persoon verantwoordelijk acht. Wat verantwoordelijk houden een activiteit maakt, is dat wanneer je iemand verantwoordelijk houdt je bewust een oordeel velt over 'het in de wereld zijn' van die persoon. Want wanneer je iemand verantwoordelijk houdt, geloof je ook dat de betreffende persoon verantwoordelijk is. Dit betekent dus dat iemand vals beschuldigen, terwijl je weet dat diegene niet verantwoordelijk is voor hetgeen je hem/haar beschuldigt, niet behoort tot de activiteit van het verantwoordelijk houden. Dat hoort simpelweg tot de activiteit van het liegen/bedriegen.

Betreffende verantwoordelijk houden kan er een onderscheid gemaakt worden tussen gesloten- of open verantwoordelijk houden. Waarbij men bij gesloten verantwoordelijk houden, men iemand verantwoordelijk acht voor iets, maar dit niet poogt te communiceren. Dit is bijvoorbeeld het geval bij onbeduidende gebeurtenissen. Ik heb er bijvoorbeeld geen behoefte aan een onbekende aan te spreken op zijn kledingkeuze, omdat ik zijn schoenen niet mooi vind. Men zou het waarschijnlijk ook ongepast vinden wanneer ik dit wel deed.

Je houdt iemand open verantwoordelijk, wanneer je iemand verantwoordelijk acht en dit bewust probeert te communiceren naar deze persoon. Hiervan is sprake, wanneer je iemand aanspreekt, omdat hij afval op de grond gooit of wanneer je een kind straft voor vloeken. Je wilt in die gevallen dat de ander zich ervan bewust is, dat je hem/haar verantwoordelijk acht voor een daad die jij afkeurenswaardig vindt.

Iemand verantwoordelijk houden kan zowel correct als incorrect gedaan worden. Er zijn drie eisen waaraan voldaan moet worden om iemand correct verantwoordelijk te houden:

- Ten eerste moet degene die je verantwoordelijk houdt voor iets, ook daadwerkelijk verantwoordelijk zijn voor het gene waarvoor je hem/haar verantwoordelijk houdt. Deze noodzakelijkheid valt niet te ontkennen. Zoals gezegd behoort het tot de activiteit van iemand verantwoordelijk houden, dat we geloven dat die persoon ook daadwerkelijk verantwoordelijk is. Het ontkennen van de eerste eis, zou dus hetzelfde zijn als zeggen: "ik geloof dat het waar is dat hij verantwoordelijk is, maar hij is het

niet” (Moore’s paradox).¹² Dit zou een duidelijke inconsistentie zijn in onze houding aangaande waarheid.

- De tweede eis waaraan voldaan moet worden om iemand correct verantwoordelijk te houden, is dat het gepast moet zijn iemand voor het gene waarvoor hij/zij verantwoordelijk is verantwoordelijk te houden.¹³ We houden elkaar niet verantwoordelijk voor alles waar men verantwoordelijk voor is. Zo houdt niemand mij verantwoordelijk voor een willekeurige stap die ik zet wanneer ik naar huis loop (behalve als ik dan net op iemands tenen trap). We houden elkaar enkel verantwoordelijk, wanneer we denken dat het gepast is om iemand verantwoordelijk te houden. Dit geldt al helemaal voor open verantwoordelijk houden.
- De derde eis voor het correct verantwoordelijk houden van iemand, is dat we iemand op de gepaste manier verantwoordelijk houden. De doodstraf voor het laten rondslingeren van afval is duidelijk ongepast overdreven en enkel een berisping voor meervoudige moord is uiteraard een te milde reactie.

De belangrijke vraag is dan uiteraard, wat is gepast? Hoe wordt bepaald of het gepast is om iemand verantwoordelijk te houden en hoe behoort men verantwoordelijk gehouden te worden?

Wat wel en niet gepast is om te doen behoort tot de intersubjectieve kennis van een samenleving. Met “samenleving” wordt hier elke groep van mensen bedoeld die onderling interacteren en op die manier intersubjectieve gedragsregels creëren. Dit kan dus zowel een land, stad, familie of vriendengroep zijn. Het verschilt per plaats en tijd en is afhankelijk van de onderlinge relaties die mensen met elkaar hebben. Deze factoren spelen uiteraard vooral een rol bij het open verantwoordelijk houden. Als we, zoals in een voorbeeld van Smith, ons ergeren aan een onbekende man die zijn vrouw respectloos lijkt te behandelen, zullen de meeste mensen het niet vreemd vinden dat wij hier ons aan ergeren en de man gesloten verantwoordelijk houden voor zijn gedrag.¹⁴ Wanneer we echter op de man af zouden lopen en kritiek zouden uiten op zijn gedrag, zullen veel mensen denken dat we ons bemoeien met zaken die ons niet aangaan en dus niet gepast gereageerd hebben. We kennen de man en zijn vrouw niet en lijken dus niet in een positie te verkeren waaruit we hem open verantwoordelijk

---

¹² Roy Sorensen, “Epistemic Paradoxes,” in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (zomer 2013 editie), ed. Edward N. Zalta, <http://plato.stanford.edu/entries/epistemic-paradoxes/> (geraadpleegd 24 mei 2013).

¹³ Angela M. Smith, “On Being and Holding Responsible,” 465-484, 476.

¹⁴ Angela M. Smith, “On Being and Holding Responsible,” 465-484, 478.

kunnen houden. Dit zou echter anders kunnen zijn, wanneer we vrienden of familie van de man of zijn vrouw waren. Tegelijkertijd zou het kunnen zijn dat in andere samenlevingen het wel acceptabel zou zijn mensen die we niet kennen op dit soort gedrag aan te spreken of juist dat het nooit gepast zou zijn dit te doen.

Zoals we al hebben gezien kan het echter nooit gepast zijn iemand verantwoordelijk te houden voor iets waaraan jezelf ook schuldig bent. Een moordenaar verkeert niet in de positie andere mensen te vertellen dat moord slecht is. Enkel na een herschepping van ‘de zelf’ door middel van zijn keuzes (bijvoorbeeld door boetedoening) zou een dergelijke persoon terecht een positie in kunnen nemen, waarbij hij anderen moreel veroordeelt voor moord.

Omdat verantwoordelijk houden zelf een handeling is, kunnen we ook verantwoordelijk gehouden worden voor de manier waarop we verantwoordelijk houden.¹⁵ Zo verwijten we iemand correct, wanneer de persoon iemand incorrect verantwoordelijk houdt. Zoals wanneer we iemand verantwoordelijk houden voor onacceptabel gedrag, wanneer hij/zij op geluidsoverlast reageert met geweld.

Hoe we iemand behoren verantwoordelijk te houden, hangt uiteraard af van waarvoor diegene verantwoordelijk is. Toen we het hadden over de kennis die iemand zou moeten hebben wanneer iemand verantwoordelijk is, werd er gezegd dat enkel degene die leeft in een samenleving waar kennis over dronkenschap verkrijgbaar is, verantwoordelijk is voor de mogelijke uitkomsten van rijden onder invloed. Dus ook al doen twee personen precies hetzelfde en zijn ze ook allebei verantwoordelijk (de ene voor de mogelijke uitkomsten van rijden onder invloed en de ander enkel voor de risico’s horende bij rijden in een auto) is het niet gepast om hen beide op dezelfde manier verantwoordelijk te houden. Iemand die dronken achter het stuur kruipt, neemt namelijk een groter risico dan iemand die dat nuchter doet. Echter degene die dronken was, maar niet kon weten dat dit risico’s creëerde is even verantwoordelijk als een nuchter iemand. Hij behoort enkel verantwoordelijk te worden gehouden voor het aanrijden van iemand, terwijl de andere bestuurder verantwoordelijk gehouden behoort te worden voor het iemand aanrijden onder invloed. Hierom behoort de bestuurder met kennis over dronkenschap strenger bestraft te worden, aangezien hij koos voor een handeling, waarbij hij in de positie was dat hij moest weten dat deze een groot risico met

---

¹⁵ Angela M. Smith, “On Being and Holding Responsible,” 465-484, 483.

zich meebracht. Ditzelfde risico maakte geen onderdeel uit van de keuze van de andere bestuurder, ook al was dit risico er wel.

In hoeverre de bestuurder die kennis had over dronkenschap strenger bestraft moet worden hangt uiteraard weer af van de samenleving. De meeste samenlevingen zullen het gepast vinden dat iemand die grotere risico's neemt met de levens van zijn medemens, meer gestraft moet worden dan degene die dit niet doet, maar dit is niet noodzakelijk het geval. Zo zou het kunnen zijn dat een samenleving dergelijk gedrag zou accepteren van de adel of wanneer het gebeurt in bepaalde gebieden.

Evenals bij verantwoordelijk zijn, kan er een onderscheid gemaakt worden tussen verantwoordelijk houden voor een handeling en verantwoordelijk houden voor iemands karakter. Hierbij betreft verantwoordelijk houden voor karakter over het algemeen, herhaaldelijk gedrag. We houden iemand die eenmalig uithaalt naar een ander niet verantwoordelijk voor een gewelddadig karakter. Dit doen we pas wanneer dit herhaaldelijk gebeurt. Hetzelfde geldt voor zaken als dapperheid of vrijgevigheid. Wanneer we weten dat een persoon doorgaands laf en gierig is, verandert dit niet wanneer de persoon een enkele keer anders handelt. Pas als dit vaker gebeurt zullen we misschien denken dat zijn/haar karakter daadwerkelijk verandert is. De gepaste reacties op handelingen of karakter zijn uiteraard ook verschillend. Iemand gaat niet naar de gevangenis vanwege zijn/haar karakter, maar enkel om een handeling. Wanneer we iemand open verantwoordelijk houden voor zijn/haar karakter, doen we dit vooral om diegene schaamte te laten voelen en hem/haar op die manier te overtuigen zijn/haar karakter te veranderen.

Gepastheid en verantwoordelijkheid nemen

Nu is het nodig om kort te verduidelijken waarom het belangrijk is dat men correct verantwoordelijk houdt. De reden waarom men enkel iemand verantwoordelijk moet houden voor iets waarvoor diegene ook daadwerkelijk verantwoordelijk is, is al duidelijk, maar het punt dat meer uitleg verdient is dat van gepastheid. Zoals gezegd bepaalt men voor zichzelf wat een goed leven is, door middel van zijn/haar keuzes. De regels van gepastheid, zijn de uitkomsten van het samenkomen van alle 'goede manieren van leven' in een samenleving. Er wordt continu over en weer gecommuniceerd wat men wel of niet goed vindt en dit vormt uiteindelijk een consensus. Deze consensus is dus gebaseerd op de keuzes van de individuen waaruit de samenleving bestaat. Als je deel uitmaakt van een samenleving, bestaat de huidige consensus dus ook voor een deel dankzij jouw keuzes en heb je dus eigenlijk ook voor deze

uitkomst gekozen. Het zou dus inconsistent zijn om je niet aan de regels van gepastheid te houden, al helemaal aangezien er ook regels van gepastheid zijn, waarvan je wilt dat anderen zich er aan houden. Wanneer dit echter niet het geval zou zijn en je zou geen enkele invloed hebben op een samenleving, maak je eigenlijk geen deel uit van die samenleving en is er voor jou ook geen reden om die regels van gepastheid te volgen.

Ten slotte bestaat er naast verantwoordelijk zijn en verantwoordelijk houden ook nog verantwoordelijkheid nemen. Dit is een andere activiteit dan het verantwoordelijk houden van jezelf of anderen. Voordat je ergens de verantwoordelijkheid voor neemt, hoef je namelijk niet, zoals bij jezelf verantwoordelijk houden, eerst te geloven dat je al verantwoordelijk bent. Je kiest er namelijk voor jezelf te plaatsen in een positie waarbij je verantwoordelijkheid draagt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het maken van beloftes. Dit is echter niet dezelfde positie als verantwoordelijk zijn voor iets, aangezien het hier niet gaat om een relatie tussen jou en jouw invloed op de wereld, maar om de relatie tussen jou en degene waaraan je de belofte doet. De belofte is een handeling waarvoor jij verantwoordelijk bent, maar wat de belofte een belofte maakt is geheel afhankelijk van de intersubjectieve leefwereld. Verantwoordelijkheid nemen is dus geen wijziging van ons ‘zijn in de wereld’ maar van ons ‘zijn in de samenleving.’

Verantwoordelijkheid nemen is echter net zoals alle activiteiten onderhevig aan de regels van gepastheid. Gepast reageren op een uitkomst van jouw handelingen, ook al ligt deze voor een belangrijk deel buiten jouw controle, is wat Susan Wolf omschrijft als een naamloze deugd.¹⁶ Volgens haar is de reden dat we van bestuurder B verwachten dat hij zich schuldiger voelt dan bestuurder A, niet dat we hem voor meer verantwoordelijk achten, maar dat het voor hem gepast is om verantwoordelijkheid te nemen, dankzij de relatie die hij heeft tot de handeling die de aanrijding veroorzaakte. Bestuurder B heeft namelijk een unieke positie in de samenleving, want hij is de enige die de vrouw heeft aangereden. Daarom verwachten we ook van hem zichzelf te gedragen zoals het hoort bij een dergelijke positie en verantwoordelijkheid te nemen voor de uitkomst.

Op deze manier heeft bestuurder B dus wel meer verantwoordelijkheid dan A. Als lid van een samenleving die verkeert in zijn unieke positie, moet hij kiezen hoe hij reageert op het feit dat hij degene was die de vrouw aanreed. Vervolgens wordt hij verantwoordelijk gehouden voor

---

¹⁶ Susan Wolf, “The moral of moral luck,” *Setting the Moral Compass*, ed. C. Calhoun (Oxford: Oxford University Press, 2004), 113-127, 121.

zijn reactie. Wanneer hij geen verantwoordelijkheid zou nemen en de aanrijding enkel zou beschouwen als de uitkomst van gebeurtenissen buiten zijn macht. Dan zou men dit in de meeste samenlevingen afkeuren, aangezien het als gepast wordt beschouwd om jezelf als verantwoordelijk te beschouwen voor jouw handelingen en spijt te tonen, wanneer de uitkomst ongewenst is.

Epistemisch reductionisme

Belangrijke tegenstanders van het bestaan van morele mazzel zijn de mensen die een epistemisch reductionistisch standpunt innemen. Mensen die dit standpunt innemen beweren dat bij het maken van keuzes, de uitkomsten geen rol zouden mogen spelen bij het (moreel) verantwoordelijk houden van de actor. Het gene wat we zouden moeten beoordelen is de actor/keuze zelf, aan de hand van zijn/haar intenties. Volgens het epistemisch reductionisme is het enige verschil tussen bestuurder A en B, dat B dankzij de uitkomst (de aanrijding) betrapt is op het maken van een slechte keuze en A niet.¹⁷ Ik wil twee epistemisch reductionistische standpunten behandelen.

Het eerste standpunt kan behandeld worden aan de hand van het eerder gegeven voorbeeld van de man die in Nazi-Duitsland terecht komt. De man wordt zelf ook een nazi en pleegt wandaden, terwijl dit niet gebeurd was wanneer hij niet naar Duitsland, maar Argentinië was gestuurd, waar hij een vreedzaam leven zou hebben geleid.

Volgens epistemisch reductionisten maakt het moreel gezien geen verschil of de man nou in Duitsland of Argentinië terecht zou zijn gekomen. Het enige verschil is dat wanneer hij in Duitsland terecht komt, andere mensen erachter komen dat hij een persoon is die dergelijke wandaden zou plegen, wanneer hij de kans kreeg. Volgens deze positie behoren we de man dus, zowel wanneer hij zijn wandaden pleegt als wanneer hij dit niet doet, even moreel verantwoordelijk te houden. Aangezien hij een karakter met slechte intenties heeft, in welk land hij dan momenteel ook mag zijn.

De fout die de epistemisch reductionisten maken, is dat zij het karakter neerzetten als iets onveranderlijks, dat hetzelfde zou zijn (en dus op dezelfde manier moreel veroordeelbaar) in elke situatie. Zoals echter is besproken, wordt ons karakter gevormd door middel onze handelingen. De bewering dat het karakter van de man in Duitsland hetzelfde zou zijn, als zijn

---

¹⁷ Anders Schinkel, "The Problem of Moral Luck," *Ethical Theory and Moral Practice* 3 (2009), 267-277, 269.

karakter in Argentinië berust dus op een misvatting. In Duitsland kiest hij ervoor wandaden te plegen in naam van het nazisme en heeft daarom het karakter van een oorlogsmisdadiger. In Argentinië kiest hij ervoor een vreedzaam leven te leiden en heeft daarom een vreedzaam karakter. Zelfs al heeft hij in beide gevallen nog steeds antisemitische overtuigingen, dan is het alsnog iets anders hem hier verantwoordelijk voor te houden dan voor daadwerkelijk uitgevoerde oorlogsmisdaden.

Een ander epistemisch reductionistisch standpunt is dat van Rosebury. Volgens Rosebury moeten we bij het beoordelen van iemands keuzes, kijken naar wat de actor weet of had moeten weten en wat zijn intenties waren.¹⁸ Als iemand zijn best doet om de juiste keuze te maken met de kennis en macht die voor hem beschikbaar is, treft hem dus geen blaam, wat de uitkomst ook moge zijn. Als je twee huurmoordenaars hebt, waarbij er één zijn doelwit raakt en de ander mist dankzij omstandigheden buiten zijn macht, dan verdienen zij beiden evenveel blaam, aangezien ze beiden dezelfde keuze maakte. Morele mazzel is volgens hem dus niet moreel, maar epistemisch.

Het probleem met dit standpunt lijkt te zijn, dat het onduidelijk is waaraan de moordenaar die mist nou eigenlijk schuldig is. Niet voor moord in ieder geval, want die heeft niet plaatsgevonden. Waarvoor hij dan schuldig moet zijn, is de keuze die hij maakte om iemand te vermoorden. Dit staat dus geheel los van de uitkomst. Echter, de morele waarde die bij deze schuld hoort, is afkomstig van moord. De enige reden waarom de keuze voor moord morele blaam treft, is omdat we moord afkeuren. In Rosebury's positie houden we niemand meer verantwoordelijk voor wat eigenlijk moreel fout is. Zelfs de moordenaar die wel succesvol is, is dus niet moreel verantwoordelijk voor moord, maar enkel voor de voorgaande keuze. Hoewel keuze inderdaad noodzakelijk is voor verantwoordelijkheid, gaat Rosebury een stap te ver en creëert hij een morele positie die de redenen waarom we moraliteit hebben geheel negeren.

Conclusie

Wanneer we kijken naar het probleem van morele mazzel, zien we dat "het probleem" eigenlijk kleiner is dan we in het begin verwachtten. Wanneer we begrijpen dat de controle die noodzakelijk is voor verantwoordelijkheid ligt bij het maken van keuzes in plaats van

---

¹⁸ Brain Rosebury, "Moral Responsibility and Moral Luck," 499-524, 519.

controle over uitkomsten, is het duidelijk dat situaties waar het vrijwillige morele mazzel betreft eigenlijk niet conflicteren met het control principle. Waar wel conflict tussen bestaat is tussen het control principle en onvrijwillige morele mazzel. Mensen die slachtoffer worden van onvrijwillige morele mazzel worden incorrect verantwoordelijk gehouden, aangezien ze moreel verantwoordelijk gehouden worden voor iets waarvoor ze niet verantwoordelijk zijn. Deze situaties komen echter zelden voor, aangezien we verantwoordelijk zijn voor alle door ons gekozen invloed die we hebben op de wereld. Dit behelst alle invloed die we voorzien of moeten kunnen voorzien. Alleen in die situaties waarbij we totaal geen controle of toegang tot bepaalde kennis hebben, is er sprake van onvrijwillige morele mazzel.

Aangezien men verantwoordelijk is door middel van zijn/haar keuzes, vormt causale mazzel dus geen bedreiging voor het bestaan van verantwoordelijkheid. Het gaat erom dat we keuzes maken, of deze keuzes van te voren bepaald waren maakt geen verschil. Door te kiezen bepalen we wat goed is en door keuzes te maken met meerdere mogelijke uitkomsten, kiezen we voor alle mogelijke uitkomsten en is elk van die uitkomsten volgens ons dus goed.

In een samenleving komen de verschillende gedachtes over wat goed is bij elkaar en vormen zij de regels van gepastheid. Deze vormen het morele milieu, welke bepaalt hoe en wanneer wij mensen verantwoordelijk behoren te houden. We houden iemand dus correct verantwoordelijk in situaties van vrijwillige morele mazzel, zoals in het voorbeeld van de twee bestuurders. Bestuurder B is verantwoordelijk voor het fatale ongeluk dat hij veroorzaakte terwijl hij reed onder invloed, omdat hij koos voor de mogelijkheid van een aanrijding, waarna dit ook daadwerkelijk gebeurde. Het is gepast om iemand verantwoordelijk te houden voor een dergelijke daad en het is gepast om hem hiervoor te straffen.

Uiteindelijk kan de mens niet anders dan kiezen en de mens is daarom altijd verantwoordelijk. Dit verdoemt ons tot de vrijheid om onszelf en de wereld vorm te geven. Het is echter geen last, maar een kans: “whatever man may now appear to be, there is a future to be fashioned, a virgin future that awaits him.”¹⁹

---

¹⁹ Jean-Paul Sartre, “Existentialism is a Humanism,” 89-94, 93.

Bibliografie

Nagel, Thomas. "Moral Luck." In *Mortal questions*, 24-38. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 1e dr. 1979.

Nelkin, Dana K. "Moral Luck." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (zomer 2013 editie), bewerkt door Edward N. Zalta. <http://plato.stanford.edu/entries/moral-luck/> (geraadpleegd 9 mei 2013).

Rosebury, Brain. "Moral Responsibility and Moral Luck." In *The Philosophical Review* 4 (1995), 499-524

Sartre, Jean-Paul. "Existentialism is a Humanism." In *The continental ethics reader*, bewerkt door Matthew Calarco en Peter Atterton, 89-94. New York/London: Routledge, 2003.

Schinkel, Anders. "The Problem of Moral Luck: An Argument Against its Epistemic Reduction." *Ethical Theory and Moral Practice* 3 (2009), 267-277.

Smith Angela M. "On Being and Holding Responsible." In *The Journal of Ethics* 4 (2007), 465-484.

Sorensen, Roy. "Epistemic Paradoxes." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (zomer 2013 editie), bewerkt door Edward N. Zalta. <http://plato.stanford.edu/entries/epistemic-paradoxes/> (geraadpleegd 24 mei 2013).

Williams, Bernard. "Moral luck." In *Moral Luck: Philosophical Papers 1973-1980*, 20-39. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Wolf, Susan. "The moral of moral luck," *Setting the Moral Compass: Essays by Woman Philosophers*, bewerkt door C. Calhoun, 113-127. Oxford: Oxford University Press, 2004.